ἐξαιρέσεως ἀπό τήν ἀπαγόρευση αὐτή, τήν ὕπαρξη σχέσεως πρός τήν κατανάλωση μεταξύ τοῦ δώρου καί τοῦ προϊόντος ἐπί τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ προσφορά δώρων.

Mertens de Wilmars Pescatore O'Keeffe Everling

Mackenzie Stuart Bosco Koopmans Due Bahlmann

Ἐδημοσιεύθη σέ δημοσία συνεδρίαση στό Λουξεμβοῦργο στίς 15 Δεκεμβρίου 1982.

Ὁ γραμματεύς

κ.ἀ.α,

J. A. Pompe

Βοηθός γραμματεύς

Ὁ πρόεδρος

J. Mertens de Wilmars

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΣ PIETER VERLOREN VAN THEMAAT ΠΟΥ ΑΝΕΠΤΥΧΘΗΣΑΝ ΣΤΙΣ 22 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1982 [1] ΚΑΙ ΕΠΕΒΕΒΑΙΩΘΗΣΑΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΗΣ 9ης ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1982

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Εἰσαγωγή

1.1. Ἐπισκόπηση τῶν προβλημάτων πού ἀνακύπτουν στήν ὑπόθεση αὐτή

Ἡ ὑπόθεση Oosthoek δείχνει γιά μιά ἀκόμη φορά ὅτι τό ἔδαφος στό ὁποῖο συναντῶνται οἱ συμφωνίες, οἱ διαφορετικές οἰκονομικές νομοθεσίες τῶν διαφόρων κρατῶν μελῶν καί τό κοινοτικό δίκαιο εἶναι γεμάτο παγίδες, ἐμπόδια, δόκανα καί ἐνέδρες. Λόγω τῶν περιπλοκῶν αὐτῶν δέν εἶναι ἁπλό νά δοθεῖ στό ἐρώτημα πού ὑπέβαλε τό Gerechtshof τοῦ Ἀμστερνταμ, ἀπάντηση πού νά μή ἔχει συνέπειες ἀντίθετες πρός τήν, ἐν προκειμένω εὐρεία, νομολογία τοῦ Δικαστηρίου. Ἀρχίζω μέ μιά ἐπισκόπηση τῶν περιπλοκῶν αὐτῶν.

α) Σύμφωνα μέ τίς γραπτές παρατηρήσεις πού κατέθεσε στό πλαίσιο τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς (σελίδα 10), ἡ ἑταιρία Oosthoek's Uitgeversmaatschappij BV (πού ἀναφέρω, στήν συνέχεια ὡς «Oosthoek») ἔπεσε στήν παγίδα πού τῆς ἔστησε ἡ «Vereniging ter

1 — Μετάφραση ἀπό τά ὁλλανδικά.

bevordering van de belangen des boekhandels» (ἕνωση γιά τήν προώθηση τῶν συμφερόντων τῶν βιβλιοπωλῶν). Πράγματι, ὑπό ὁρισμένες συνθῆκες, τό ἄρθρο 3 τοῦ «Wet Beperking Cadeaustelsel» (ὁλλανδικός νόμος περί περιορισμῶν στό σύστημα τῶν δώρων) τοῦ 1977, γιά τόν ὁποῖο πρόκειται στήν διαφορά αὐτή, τῆς ἐπιτρέπει κάλλιστα νά προσφέρει ὡς δῶρα, σέ συνδυασμό μέ τήν πώληση τῶν ἐγκυκλοπαιδειῶν της, βιβλία ἀπό τά δικά της ἀποθέματα, πράγμα πού ἀποτελεῖ τήν ἐν προκειμένω ἐπίδικη μέθοδο. Ἡ παρέκκλιση αὐτή ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ νόμος ἐπιδιώκει εἰδικότατους σκοπούς, στούς ὁποίους θά ἔχω τήν εὐκαιρία νά ἐπανέλθω.

Ἀπό τίς γραπτές παρατηρήσεις πού κατέθεσε στήν δίκη αὐτή ἡ Oosthoek προκύπτει ὅτι ὁ «Reglement voor het handelsverkeer» (κανονισμός περί ἐμπορίου), που ἐθέσπισε τό ἀνωτέρω σωματεῖο, τήν ἐμποδίζει, πάντως, νά συγκεντρώσει τίς προϋποθέσεις πού προβλέπονται στήν παράγραφο 1, στοιχεῖο γ, τοῦ ἄρθρου 3. Συνοπτικῶς, ἡ προϋπόθεση αὐτή ἀπαιτεῖ ὅπως ἡ ἐνδιαφερομένη ἐπιχείρηση ἐπιτρέπει στόν ἀγοραστή νά ἐπιλέγει μεταξύ τοῦ δώρου καί ἑνός χρηματικοῦ ποσοῦ τουλάχιστον ἴσου πρός τό ἥμισυ τῆς κανονικῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ δώρου (συνδυασμένες διατάξεις τοῦ ἄρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχεῖο γ καί τῆς παραγράφου 2, στοιχεῖο α, τοῦ ἰδίου ἄρθρου). Ὅμως, σύμφωνα μέ τίς γραπτές παρατηρήσεις τῆς Oosthoek, τό ἄρθρο 12 τοῦ ἀνωτέρω κανονισμοῦ ὑπό μορφή συμπράξεως χαρακτηρίζει τήν πλήρωση τῆς προϋποθέσεως αὐτῆς ὡς ἐπιστροφή τήν ὁποία ἀπαγορεύει ἡ σύμπραξη.

Ἡ Oosthoek προσπαθεῖ τώρα νά ξεφύγει ἀπό τήν παγίδα αὐτή προβάλλοντας ὅτι ἡ ἐφαρμογή στήν πράξη μιᾶς *ἄλλης* ἐξαιρέσεως τῆς κατ' ἀρχήν ἀπαγορεύσεως τῆς προσφορᾶς δώρων, πού προβλέπεται στό ἄρθρο 4, παράγραφος 3, τοῦ νόμου, ἀντιβαίνει στήν νομολογία τοῦ Δικαστηρίου τήν σχετική μέ τά ἄρθρα 30 ὥς 36 τῆς συνθήκης ΕΟΚ. Συνοπτικῶς, τό ἄρθρο 4, παράγραφος 3, προβλέπει ἐξαίρεση γιά τά δῶρα τά ὁποῖα, *πρῶτον,* ἔχουν σχέση συναφείας πρός τό πωλούμενο προϊόν ἀπό πλευρᾶς καταναλώσεως, *δεύτερον,* φέρουν ἀνεξίτηλη καί ἐμφανέστατη κατά τήν συνήθη χρήση διαφημιστική ἔνδειξη καί, *τρίτον,* δέν ἔχουν ἀξία μεγαλύτερη τοῦ 4 % τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ συνόλου τῶν κυρίων προϊόντων. Ἀκριβῶς αὐτήν τήν προϋποθέση τῆς ὑπάρξεως σχέσεως πρός τήν κατανάλωση δέν πληροῦν τά ἐν προκειμένω ἐπίδικα δῶρα, σύμφωνα μέ τόν νόμο καί τήν σχετική νομολογία. Δεδομένου ὅτι ἡ προϋπόθεση αὐτή τῆς ὑπάρξεως σχέσεως πρός τήν κατανάλωση δέν προβλέπεται ἀπό διάταξη τοῦ βελγικοῦ δικαίου — πού εἶναι κατά τά λοιπά παρόμοιο — μνημονευόμενη ἀπό τήν βελγική κυβέρνηση στίς γραπτές της παρατηρήσεις, ἡ Oosthoek μπορεῖ, ἀντιθέτως, νά πραγματοποιεῖ τήν ἐπίδικη ἐπιχείρηση — δῶρα στό Βέλγιο. Ἡ κατάσταση αὐτή ἐμποδίζει τήν Oosthoek στό καθ' ἑαυτό ἀξιέπαινο ἀπό κοινωνικῆς σκοπιᾶς σχέδιο, νά ἀκολουθεῖ δηλαδή μιά στρατηγική πωλήσεων ὁμοιόμορφη σέ ὁλόκληρο τό ἔδαφος ὅπου ὁμιλεῖται ἡ ὁλλανδική γλώσσα.

Οἱ ἀνωτέρω περιστάσεις ὁδήγησαν τό παραπέμπον δικαστήριο νά σᾶς ὑποβάλει τό ἀκόλουθο ἐρώτημα:

«Συμβιβάζεται πρός τό κοινοτικό δίκαιο (συγκεκριμένα πρός τήν ἀρχή τῆς ἐλεύθερης κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων), τό ὅτι δυνάμει τῶν διατάξεων τοῦ «Wet Beperking Cadeaustelsel» ἕνας ἐκδότης πού ἐπιχειρεῖ νά προωθήσει τήν πώληση ἔργων, στά ὁποῖα γίνονται παραπομπές καί πού προορίζονται νά διατεθοῦν σέ ὅλες τίς περιοχές ὅπου ὁμιλεῖται ἡ ὁλλανδική γλώσσα, προέρχονται δέ ἐν μέρει ἀπό τίς Κάτω Χῶρες καί ἐν μέρει ἀπό τό Βέλγιο, προσφέροντας δῶρα ὑπό μορφή βιβλίων, ὑποχρεώνεται νά παύσει νά χρησιμοποιεῖ αὐτή τήν μέθοδο προωθήσεως τῶν πωλήσεων στίς Κάτω Χῶρες, ἐνῶ αὐτή ἐπιτρέπεται στό Βέλγιο, γιά μόνο τόν λόγο ὅτι ἡ ὁλλανδική ρύθμιση ἀπαιτεῖ τήν ὕπαρξη σχέσεως πρός τήν κατανάλωση μεταξύ δώρου

εἰς εἶδος καί προϊόντος ἐπί τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ προσφορά τοῦ δώρου;»

Γιά νά ἀπαντήσω στό ἐρώτημα αὐτό, πρέπει νά ξεπεράσω τά ἐμπόδια καί νά διαφύγω τίς παγίδες καί ἐνέδρες, τίς ὁποῖες θά ἀπαριθμήσω τώρα.

6) Ἀρχικῶς, πρέπει νά ἐξετασθεῖ ἄν ὁ «Wet Beperking Cadeaustelsel» τοῦ 1977, κατά τό μέρος πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένω, ἔρχεται σέ σύγκρουση μέ τήν θεμελιώδη ἀρχή τῆς ἀποφάσεως Dassonville (ὑπόθεση 8/74, Jurispr. 1974, σ. 837, πέμπτη σκέψη), πού ἔγινε πάγιο ἀξίωμα στήν μεταγενέστερη νομολογία τοῦ Δικαστήριου. Ἡ Oosthoek καί ἡ Ἐπιτροπή ἀπαντοῦν καταφατικά στό ἐρώτημα αὐτό· ἡ ὁλλανδική, ἡ γερμανική καί ἡ δανική Κυβέρνηση ἀπαντοῦν ἀρνητικά. Θά ἐξετάσω τό σημεῖο αὐτό στό δεύτερο μέρος τῶν προτάσεών μου.

γ) Σέ περίπτωση καταφατικῆς ἀπαντήσεως στό ἀνωτέρω ἐρώτημα, πρέπει ἐν συνεχεία νά ἐξακριβωθεῖ ἄν ἐπιβάλλεται νά ἐφαρμοσθεῖ ἐν προκειμένω αὐτό πού ὀνόμασα λακωνικῶς, ἰδίως στίς προτάσεις μου στήν ὑπόθεση Beele (ὑπόθεση 6/81), «κανόνα τοῦ εὐλόγου χαρακτῆρος» ἤ «Rule of Reason», πού καθιερώθη μέ τήν ἔκτη σκέψη τῆς ἀποφάσεως Dassonville, μαζί μέ τίς διευκρινίσεις πού διετυπώσατε στήν μεταγενέστερη νομολογία σας [1]. Πρός τοῦτο, πρέπει νά ἀποφευχθεῖ ἡ παρανόηση ὅτι δηλαδή πρόκειται στήν παρούσα ὑπόθεση γιά ἐφαρμογή ἤ ἐπέκταση τῶν

1 — Δεδομένου ὅτι ἡ δεύτερη ἰδίως ἔννοια χρησιμοποιεῖται τακτικά στίς ἀκαδημαϊκές συζητήσεις, ὅπως χρησιμοποιήθηκε ἐπίσης καί κατά τήν παρούσα διαδικασία, ἀξίζει νά διευκρινισθοῦν οἱ δύο αὐτοί ὅροι. Ὁ πρῶτος («κανόνας τοῦ εὐλόγου χαρακτῆρος») ἀναφέρεται στό ἀποφασιστικό κριτήριο τῆς ἕκτης σκέψεως τῆς ἀποφάσεως Dassonville, δηλαδή στό ὅτι ἄν ἕνα κράτος μέλος λαμβάνει μέτρα γιά νά προλάβει τίς ἀθέμιτες προακτικές, ὅπως στήν ἀνωτέρω ὑπόθεση, «τά μέτρα αὐτά πρέπει πάντως νά εἶναι *εὔλογα*». Ὁ δεύτερος ὅρος ἀναφέρεται στήν νομολογία τήν σχετική μέ τό Sherman Act, ἡ ὁποία μετριάζει τήν ἀπόλυτη ἀπαγόρευση τῶν συμπράξεων μέ τό νομολογιακό rule of reason».

Ἰδίως κατά τό L. H. Tribe, American Constitutional Law, 1978, σ. 340 ἕως 342, ὁ ἴδιος τύπος τεχνικῆς πού περιλαμβάνει κριτήρια τά ὁποῖα ὁμοιάζουν ἀρκετά μέ τήν νομολογία σας ἐπί τοῦ ἄρθρου 30, ἐφαρμόζεται ἀπό τό Supreme Court ἀφορᾶ τήν «Interstate Commerce Clause», πού δύναται νά συγκριθεῖ μέ τό ἄρθρο 30. Ἔτσι, ἡ ἀρχή πού τέθηκε μέ τήν ἀπόφαση 7/61 ἰσχύει καί γιά τήν ἀμερικανική νομολογία: «Economically Based State Regulations have almost invariably been struck down» (Op. Cit. σ. 340). Μέ μιά τεχνική πού μοῦ φαίνεται ἀρκετά παρόμοια (καίτοι βεβαίως χρησιμοποιεῖ κριτήρια μετριασμοῦ προσαρμοσμένα σέ διαφορετικές περιστάσεις) ἔχετε καί σεῖς μετριάσει, μέ τήν νομολογία σας ἰδίως ἐπί τῶν ἄρθρων 30 καί 59 καί ἑπ., τίς ἀπόλυτες ἀπαγορεύσεις τῶν ἄρθρων αὐτῶν μέ ἕνα «rule of reason» ὅπως διετυπώθη γιά πρώτη φορά μέ τήν ἀπόφαση Dassonville. Ὅπως προκύπτει ἰδίως ἀπό τήν ἐν λόγω ἀπόφαση καθώς καί ἀπό τήν ἀπόφαση Cassis de Dijon (ὑπόθεση 120/78, Jurispr. 1974, σ. 649), οἱ διευκρινίσεις αὐτοῦ τοῦ «rule of reason» πού περιέχει ἡ νομολογία σας ἔχουν ληφθεῖ, κατά μεγάλο μέρος, δι' ἀναλογίας ἀπό τό ἄρθρο 36, μέ τήν σημαντική διαφορά ὅτι αὐτός ὁ μετριασμός τοῦ θεμελιώδους κανόνος τῆς ἀποφάσεως Dassonville, σέ περίπτωση μή ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρου 36, προϋποθέτει ὅτι πρόκειται γιά μέτρα τά ὁποῖα ἐφαρμόζονται ἀδιακρίτως στά ἐθνικά καί στά εἰσαγόμενα προϊόντα. Ἰδίως βάσει τῆς νομολογίας σας ἐπί τῶν ἄρθρων 59 καί ἑπ. (ὅπου δέν ἐφαρμόζεται μέν τό ἄρθρο 36, πλήν ὅμως ἐφαρμόζονται κριτήρια ἀρκετά παρόμοια), δέν δύναται βεβαίως νά γίνει λόγος γιά ἀπ' εὐθείας ἐφαρμογή τῶν κανόνων ἑρμηνείας πού ἔχετε ἀναπτύξει στό πλαίσιο τοῦ ἄρθρου 36. Νομίζω ὅτι πρόκειται μᾶλλον γιά μιά γενική ἑρμηνευτική ἀρχή ὅσον ἀφορᾶ τίς αὐστηρές ἀπαγορευτικές διατάξεις τῆς συνθήκης. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο συμβιβάζονται πρός τίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐλεύθερης κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων καί τῶν ὑπηρεσιῶν πού καθιερώνει ἡ συνθήκη, δικαιολογητικοί λόγοι ἀναμφισβητήτου γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, διαφορετικοί ἐκείνων πού προκύπτουν ἀπό οἰκονομικῆς φύσεως ἀντικειμενικούς σκοπούς. Ἐν συγκρίσει πρός τούς ὅρους «ἐξαίρεση» ἡ «παρέκκλιση» πού χρησιμοποιοῦνται ἀντιστοίχως στίς προτάσεις μου ὑπόθεση 6/81 καί σκέψη 10 τῆς ἀποφάσεως στήν ὑπόθεση 113/80 Ἐπιτροπή κατά Ἰρλανδίας, ὁ ὅρος «rule of reason» ἐφ ὅσον χαρακτηρίζει αὐτή τήν *ἑρμηνευτική* ἀρχή ἔχει, νομίζω, τό πλεονέκτημα ὅτι ἡ ἀρχή ἀποτελεῖ πράγματι ἕνα σύνολο μέ τόν μετριασμένο ἀπαγορευτικό κανόνα πού καθιερώνεται στήν πέμπτη αἰτιολογική σκέψη τῆς ἀποφάσεως Dassonville. Ἡ ἀρχή *πρέπει*, ἐξ ἄλλου, νά ἀποτελεῖ ἕνα σύνολο μέ αὐτόν τόν ἀπαγορευτικό κανόνα, ἀφοῦ σύμφωνα μέ τήν ἐπί τοῦ ἄρθρου 36 νομολογία σας, ἡ συνθήκη δέν ἐπιτρέπει παρεκκλίσεις ἀπό τούς ἀπαγορευτικούς κανόνες, ἐκτός ὅσων προβλέπει ρητῶς, πλήν ὅμως ἐπιτρέπει τήν «εὔλογη» ἑρμηνεία τῶν ἐν λόγω ἀπαγορευτικῶν κανόνων.

Κατά τήν γνώμη μου, ἡ ἑνότης τοῦ θεμελιώδους κανόνος καί τοῦ κανόνος μετριασμοῦ τῆς ἀποφάσεως Dassonville ἐκφράζεται σαφῶς καί σέ ὁρισμένες πρόσφατες ἀποφάσεις, ἰδίως στίς ἀποφάσεις Beele (ὑπόθεση 6/81) καί Robertson (ὑπόθεση 220/81).

ἐξαιρέσεων πού προβλέπονται στό ἄρθρο 36 (ὅπως παρετήρησε ἡ γερμανική κυβέρνηση μέ τίς γραπτές της παρατηρήσεις), διότι τά συμφέροντα στά ὁποῖα ἀναφέρονται οἱ ἐκ τοῦ νόμου περιορισμοί τοῦ συστήματος τῶν δώρων (ἰδίως ἡ ἐντιμότης τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καί ἡ προστασία τῶν καταναλωτῶν) δέν μποροῦν σέ καμμία περίπτωση νά περιληφθοῦν μεταξύ ἐκείνων πού ἀπαριθμοῦνται περιοριστικῶς στό ἄρθρο 36. Σχετικῶς, παραπέμπω στήν ἀπόφασή σας στήν ὑπόθεση 113/80, Ἐπιτροπή κατά Ἰρλανδίας (Συλλογή 1981, σ. 1625, σκέψη 10).

Στό τρίτο μέρος τῶν προτάσεών μου, θά ἀντιπαραθέσω τά ἐμπόδια στό ἐμπόριο, πού προκύπτουν ἀπό νόμους ὅπως ὁ ἐπίδικος ἐν προκειμένω, πρός τήν νομολογία σας τήν σχετική μέ τό «rule of reason». Νομίζω ὅτι τά μείζονος σημασίας ἐμπόδια πού θά πρέπει νά ὑπερπηδήσω πρός τοῦτο εἶναι τά ἑξῆς:

Κατά *πρῶτον,* ὅπως προκύπτει ἀπό τό ἱστορικό καί ἀπό τό γράμμα τοῦ νόμου καθώς καί ἀπό τήν ἐπιστήμη, ὁ νόμος αὐτός ἀποβλέπει πράγματι καί στήν προστασία τῶν καταναλωτῶν, πλήν ὅμως δέν ἔχει ρητῶς ὡς σκοπό νά προαγάγει τήν ἐντιμότητα τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, διότι ὁ νομικός αὐτός τομεύς καλύπτεται ἀποκλειστικά ἀπό τήν νομολογία τήν σχετική μέ τά ἀδικήματα (ἄρθρο 1401 τοῦ ὁλλανδικοῦ ἀστικοῦ κώδικος) καί ἀπό μία καί μόνη εἰδική διάταξη τοῦ ποινικοῦ κώδικος [1]. Ὁ νόμος ἐντάσσεται σέ μιά κατηγορία νομοθετημάτων τά ὁποῖα ἀποβλέπουν νά ἐξασφαλίσουν τήν «κανονική διεξαγωγή τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν». Σ' αὐτή τήν κατηγορία νόμων ἀνήκουν ἐπίσης, σύμφωνα μέ τίς γραπτές παρατηρήσεις τῆς ὁλλανδικῆς κυβερνήσεως, ὁ νόμος περί ὑπολοίπων ἐμπορευμάτων, ὁ νόμος περί τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ πλανοδίου ἐμπόρου καί ὁ νόμος περί πωλήσεων μέ δόσεις καθώς ἐπίσης, σύμφωνα μέ ἄλλες πηγές μνημονευόμενες σέ σημείωμα, ὁ νόμος ὁ σχετικός μέ τό κλείσιμο τῶν καταστημάτων καί ὁρισμένα τμήματα «Vestigingswet Bedrijven» (νόμος περί ἐγκαταστάσεως ἐπιχειρήσεων). Ἀπό τίς αἰτιολογικές ἐκθέσεις τῶν ἐν λόγω νόμων προκύπτει ὅτι, ἱστορικῶς, ὁ «Wet Beperking Cadeaustelsel» συνδέεται στενῶς ἰδίως μέ τήν ἐξέλιξη τῆς νομοθεσίας περί ἐγκαταστάσεως. Συγκεκριμένα, οἱ διαδοχικές μορφές τοῦ νόμου (1955, 1972 καί 1977) ἀκολούθησαν πιστά τίς τροποποιήσεις τῆς νομοθεσίας περί ἐγκαταστάσεως καταστημάτων τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου. Αὐτές οἱ τροποποιήσεις τῆς περί ἐγκαταστάσεως νομοθεσίας ἐπέβαλαν, μεταξύ ἄλλων, ὅπως προκύπτει ἀπό τήν αἰτιολογική ἔκθεση, τήν ἀντικατάσταση τοῦ ἀρχικοῦ στόχου τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς προσφορᾶς δώρων «ξένων πρός τόν τομέα» μέ τήν προστασία τῶν ἐπιχειρήσεων «οἱ ὁποῖες προτείνουν συνήθως τά προσφερόμενα ὡς δῶρα εἴδη στό κανονικό τους σύνολο», ὡς κύριο στόχο τοῦ ἤδη ἐν ἰσχύι νόμου. Θά ἐνθυμεῖσθε ὅτι στό τέλος τῆς προφορικῆς διαδικασίας, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας διεφώνησε ρητῶς ὡς πρός αὐτή τήν οἰκονομική δικαιολόγηση τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς προσφορᾶς δώρων. Ὅπως ὁ «Wet Beperking Cadeaustelsel», ἔτσι καί οἱ ἄλλοι νόμοι πού ἀνήκουν στήν κατηγορία αὐτή τῶν νομοθετικῶν κειμένων τά ὁποῖα ἀποβλέπουν στήν ἐξασφάλιση τῆς κανονικῆς διεξαγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν δέν προάγουν τήν εὐθύτητα στόν ἀνταγωνισμό. Ὅλοι οἱ νόμοι πού μνημονεύονται ἀνωτέρω, ἀποτελοῦν μέρος, ὅπως λόγου χάρη ἡ νομοθεσία

1 — Βλέπε ἰδίως τό ἰδιαιτέρως γλαφυρό «Rapport van de Commissie Ordelijk Economisch Verkeer», Χάγη 1967, σ. 19 ἐπ., ἔκδοση Schuurmans καί Jordens τοῦ ἐπιδίκου νόμου, (1979), σ. 9 καί Mulder-Duk, «Schets van het sociaal-economisch recht in Nederland», δεύτερη ἔκδοση Zwolle 1980, σ. 145, 146 καί 150.

περί τιμῶν, ἡ γεωργική νομοθεσία καί ἡ ρύθμιση τῶν μεταφορῶν, τῆς οἰκονομικῆς νομοθεσίας, ἔστω καί ἄν ἀντιπροσωπεύουν ἕνα τύπο ἐντελῶς συγκεκριμένο τῆς νομοθεσίας αὐτῆς. Τό κοινό χαρακτηριστικό αὐτοῦ τοῦ εἴδους νόμων εἶναι ὅτι ἡ κοινωνικοοικονομικοί σκοποί τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγορᾶς πού ἐπιδιώκουν καταλήγουν κατ' ἀρχήν ἐδῶ σέ διαρκεῖς κανόνες, ἔστω καί ἄν δέν ἀποκλείονται συγκεκριμένες διατάξεις ἐφαρμογῆς πού ἀφήνουν κατά τό μᾶλλον ἤ ἧττον κάποια διακριτική εὐχέρεια.

Κατά συνέπεια, ὁ ρητός στόχος τοῦ νόμου θέτει τό πρόβλημα ἄν ὀρθῶς ἡ ὁλλανδική κυβέρνηση καί ἡ Ἐπιτροπή ἐξομοίωσαν τόν ἐπίδικο νόμο, στίς γραπτές τους παρατηρήσεις, μέ τούς νόμους προστασίας τῆς ἐντιμότητος τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν πού ἡ νομολογία σας συγκαταλέγει στό «rule of reason» τῆς ἀποφάσεως Dassonville καί, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπάντηση εἶναι ἀρνητική, ἄν δικαιολογεῖται ἡ ὑπαγωγή στόν κανόνα αὐτό ὁ ὁποῖος μετριάζει τήν βασική ἀρχή τῆς ἀποφάσεως Dassonville, τῶν νόμων πού ἀποβλέπουν στήν ἐξασφάλιση τῆς κανονικῆς διεξαγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν. Κατά τήν ἐξέταση τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ ἐρωτήματος, θά ἀναλύσω τό βάσιμο ὁρισμένων ἐναλλακτικῶν ἀπαντήσεων.

Δεύτερον, ἡ ἐφαρμογή τοῦ κανόνος τοῦ εὐλόγου χαρακτῆρος, πού διατυπώνεται στήν ἔκτη σκέψη τῆς ἀποφάσεως Dassonville, σέ συνδυασμό μέ τήν ἀρχή τῆς ἀναλογικότητος, ἡ ὁποία, κατά τήν νομολογία σας, ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ κανόνος αὐτοῦ, θέτει ἐν προκειμένω ἰδιαίτερα προβλήματα. Ὅσον ἀφορᾶ τήν ὑπόθεση τῆς ὑπάρξεως σχέσεως πρός τήν κατανάλωση, στήν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ἐξαίρεση πού μνημονεύει τό παραπέμπον δικαστήριο, διερωτῶμαι ἰδίως ἄν τά περιοριστικά ἐπί τοῦ ἐμπορίου ἀποτελέσματα τῆς διατάξεως αὐτῆς, πού ἀποβλέπει προφανῶς νά περιορίσει τίς ζημίες, τίς ὁποῖες ὑφίσταται τό κανονικό ἐμπόριο τῶν προσφερομένων ὡς δώρων ἀντικειμένων (πράγμα πού ἀποτελεῖ τόν κύριο στόχο τοῦ νόμου), δικαιολογοῦνται πράγματι ἀπό τόν στόχο αὐτό, ὅταν πρόκειται γιά ἀντικείμενα πού ἡ συγκεκριμένη ἐπιχείρηση προσφέρει ἀπό τή δική της ποικιλία ἐμπορευμάτων. Ἡ δικαιολόγηση αὐτῆς τῆς εἰδικῆς προϋποθέσεως τῆς ὑπάρξεως σχέσεως πρός τήν κατανάλωση βάσει τοῦ στόχου τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγορᾶς πού ἐπιδιώκει ὁ ὁλλανδικός νόμος καί ὄχι βάσει σκέψεων ἀναφερομένων στήν ἐντιμότητα τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν ἤ στήν προστασία τῶν καταναλωτῶν ἐπιβεβαιώνεται κατά τήν γνώμη μου ἀπό τό ὅτι ἡ εἰδική αὐτή προϋπόθεση δέν περιλαμβάνεται σέ καμμιά ἀπό τίς κατά τά λοιπά παρόμοιες ἐξαιρέσεις πού προβλέπουν οἱ περί δώρων νομοθεσίες ἄλλων κρατῶν μελῶν.

Τρίτον, λόγω τῶν περιοριστικῶν ἐπί τοῦ ἐμπορίου ἀποτελεσμάτων πού ἔχουν οἱ διαφορές μεταξύ τῶν νομοθεσιῶν τῶν κρατῶν μελῶν στόν ἐν λόγω τομέα, θά σταματήσω ἐπίσης γιά λίγο στά κριτήρια πού ἔχει θέσει ἡ νομολογία σας τῆς «νομίμου ἐμπορίας σέ ἄλλο κράτος μέλος» (ὑπόθεση 120/78, 15η σκέψη καί διατακτικό) καί τοῦ «ἰσοδυνάμου τῶν προϋποθέσεων πού τίθενται σέ ἄλλο κράτος μέλος» (βλ. ἰδίως τήν πρόσφατη ἀπόφασή σας τῆς 22ας Ἰουνίου 1982 στήν ὑπόθεση 220/81, Robertson).

Ἡ Oosthoek δέν κατώρθωσε, οὔτε κατά τήν συζήτηση, νά ἀποδείξει γιατί τό ἄρθρο 34 τῆς συνθήκης ΕΟΚ ἔχει ἐπίσης σημασία ἐν προκειμένω. Ὅπως ἀνέφερε γιά μιά ἀκόμη φορά ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ὁλλανδικῆς κυβερνήσεως καί ὅπως προκύπτει ἐπίσης ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἐδαφικότητος τοῦ ἐν προκειμένω ἐφαρμοστέου ὁλλανδικοῦ ποινικοῦ δικαίου, ὁ ἐπίδικος ὁλλανδικός νόμος δέν ἐφαρμόζεται στήν ἐξαγωγή ἀντικειμένων καί δώρων πρός ἄλλα κράτη μέλη. Ἀκόμα καί ἄν γίνει δεκτό ὅτι ὁ ὁλλανδικός νόμος ἀποτελεῖ ἐν τούτοις ἔμμεσο ἐμπόδιο σέ μιά ὁμοιόμορφη καί ἀρίστης δυνατῆς ἀποδόσεως ἐμπορική στρατηγική πού ἀκολουθεῖται σέ ὁλόκληρο τό ἔδαφος πού ὁμιλεῖται ἡ ὁλλανδική γλώσσα, δηλαδή ἰδίως

στίς Κάτω Χῶρες καί στό Βέλγιο, δέν μπορεῖ σέ καμμία περίπτωση νά λεχθεῖ ὅτι ὁ ἐπίδικος νόμος περιορίζει κατά δυσμενή διάκριση τίς ἐξαγωγές, κατά τήν ἔννοια τῶν ἀποφάσεών σας Bouhelier (ὑπόθεση 53/76, Jurispr. 1977, σ. 197), Groenveld (ὑπόθεση 15/79, Jurispr. 1979, σ. 3409) καί Oebel (ὑπόθεση 155/80, Συλλογή 1981, σ. 1993).

1.2 Ἐξέλιξη τῆς διαδικασίας

Μεταξύ τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν πού ἐθεώρησε ὡς ἀποδεδειγμένα στήν διάταξη περί παραπομπῆς ὁ Politierechter, τό μόνο σημαντικό, ὅσον ἀφορᾶ τίς συγκεκριμένες περιστάσεις πού ὁδήγησαν στό ἐρώτημα τό ὁποῖο σᾶς ὑπεβλήθη, εἶναι τό γεγονός ὅτι προσφέρεται ὡς δῶρο ἕνας παγκόσμιος ἄτλας τήν στιγμή πού ἀναλαμβάνεται ἡ ὑποχρέωση ἀγορᾶς τοῦ Grand Larousse. Ἡ ἐν λόγω ἐγκυκλοπαίδεια εἰσάγεται στίς Κάτω Χῶρες ἀπό τό Βέλγιο, ὅπως προκύπτει δέ ἀπό τήν ἀπάντηση σέ ἐρώτηση πού ὑπέβαλε γραπτῶς τό Δικαστήριο, ὁ ὄγκος τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς εἶναι σημαντικός. Οἱ ἄλλες ἐπιχειρήσεις-δῶρα πού ἐθεωρήθησαν ἀποδειχθεῖσες ἀφοροῦν τήν πώληση στίς Κάτω Χῶρες ἐγκυκλοπαιδειῶν πού ἐκτυπώνονται στό ὁλλανδικό ἔδαφος. Ἑπομένως, ὁ παραπέμπων δικαστής δέν χρειάζεται νά ἀντιπαραβάλει τήν ἐφαρμογή τῶν ἀπαγορευτικῶν διατάξεων περί ἐπιχειρήσεων-δώρων πού περιέχει ὁ ἐν λόγω νόμος, στά ἄρθρα 30 καί 34, ἀφοῦ δέν δύναται νά γίνει λόγος, λαμβανομένης ὑπ' ὄψη τῆς ἀνωτέρω νομολογίας σας καί τοῦ περιορισμένου ἀποτελέσματος τοῦ ἐν λόγω νόμου, γιά ἀπαγορευόμενο ἔμμεσο περιορισμό τῶν ἐξαγωγῶν.

Γιά μιά περίληψη τῶν ἐπιχειρημάτων καί ἄλλων σχετικῶν περιστατικῶν πού ἀναφέρονται στίς πολυάριθμες γραπτές παρατηρήσεις, παραπέμπω στήν ἔκθεση γιά τήν ἐπ' ἀκροατηρίου συζήτηση. Κατά τήν συζήτηση, πάντως, ἡ Oosthoek, ἡ ὁλλανδική κυβέρνηση, ἡ γερμανική κυβέρνηση καί ἡ Ἐπιτροπή διευκρίνησαν περαιτέρω καί συνεπλήρωσαν τίς γραπτές τους παρατηρήσεις σέ ὁρισμένα σημεῖα. Στήν συνέχεια, θά ἐπανέλθω στίς παρατηρήσεις αὐτές ἄν χρειασθεῖ.

1.3 Περαιτέρω διάρθρωση τῶν προτάσεών μου

Στό δεύτερο καί στό τρίτο μέρος τῶν προτάσεών μου θά ἀντιπαραβάλω, ὅπως ἀνέφερα ἤδη, τίς σχετικές διατάξεις τοῦ ὁλλανδικοῦ νόμου πρός τόν θεμελιώδη κανόνα καί τόν κανόνα μετριασμοῦ τῆς ἀποφάσεως Dassonville (πέμπτη καί ἕκτη σκέψη) καθώς καί πρός τά διδάγματα τῆς ἐπί τοῦ θέματος μεταγενέστερης νομολογίας σας, ἐφ' ὅσον ἐνδιαφέρουν ἐν προκειμένω. Στό τέταρτο μέρος τῶν προτάσεών μου, θά συνοψίσω τίς διαπιστώσεις μου καί, μετά ἀπό ὁρισμένες συμπληρωματικές παρατηρήσεις, θά διατυπώσω περιληπτικά μιά ἀπάντηση γιά τό ἐρώτημα πού σᾶς ὑπεβλήθη.

2. Τά περιοριστικά ἐπί τῶν εἰσαγωγῶν ἀποτελέσματα τῶν νομίμων περιορισμῶν στό σύστημα τῶν δώρων

Ὅπως προκύπτει καί ἀπό τήν ἔκθεση γιά τήν ἐπ' ἀκροατηρίου συζήτηση, ἡ ὁλλανδική, ἡ γερμανική καί ἡ δανική κυβέρνηση ἀρνοῦνται ὅτι οἱ νόμοι, ὅπως ὁ ἐπίδικος ἐν προκειμένω, δύνανται νά περιορίσουν τίς εἰσαγωγές. Σχετικῶς, οἱ τρεῖς κυβερνήσεις ἐπικαλοῦνται ὡς κύριο ἐπιχείρημα τό ὅτι πρόκειται γιά μέτρα πού πλήττουν ἀδιακρίτως τά ἐθνικά καί τά εἰσαγόμενα προϊόντα. Κατά τήν ἄποψη τῆς ὁλλανδικῆς κυβερνήσεως, τό διακρατικό ἐμπόριο δύναται νά ὑφίσταται τίς συνέπειες τῶν διαφορῶν τῶν νομοθεσιῶν τῶν κρατῶν μελῶν. Ἐπί πλέον, κατά τήν δανική καί τήν γερμανική κυβέρνηση, οἱ περιορισμοί ἀφο-

ροῦν ὄχι τήν εἰσαγωγή προϊόντων ἀλλά ἀποκλειστικά τήν μέθοδο ἐμπορίας τους.

Τά ἐπιχειρήματα αὐτά πρέπει νά ἀπορριφθοῦν ὑπό τό φῶς, μεταξύ ἄλλων, τῆς πέμπτης σκέψεως τῆς ἀποφάσεως Dassonville, τῶν πολυαρίθμων ἀποφάσεών σας, τῶν σχετικῶν μέ τά συστήματα τιμῶν πού ἐφαρμόζονται ἀδιακρίτως στά ἐθνικά καί στά εἰσαγόμενα προϊόντα, τῆς ὀγδόης σκέψεως τῆς ἀποφάσεώς σας Cassis de Dijon (ὑπόθεση 120/78, Jurispr. 1979, σ. 649), τῆς ἀποφάσεώς σας στήν ὑπόθεση 152/78 (Ἐπιτροπή κατά Γαλλίας, Jurispr. 1980, σ. 2299), τῆς σκέψεως 10 τῆς ἀποφάσεώς σας στήν ὑπόθεση Ἐπιτροπή κατά Ἰρλανδίας, ἡ ὁποία συνοψίζει τήν προηγούμενη νομολογία (ὑπόθεση 113/80, Συλλογή 1981, σ. 1625) καί τῶν προσφάτων ἀποφάσεών σας στίς ὑποθέσεις Beele (ὑπόθεση 6/81) καί Robertson (ὑπόθεση 220/81). Ἡ ὑπόθεση 152/78 δέν παρουσιάζει, στό σημεῖο αὐτό, ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένω, παρά μόνο κατά τό μέτρο πού ἀφοροῦσε ἐπίσης καί τόν περιορισμό ὁρισμένων διαφημιστικῶν δραστηριοτήτων καί ὄχι τόν περιορισμό τοῦ ἐμπορίου προϊόντων γιά τά ὁποῖα ἐπρόκειτο.

Στήν πρόσφατη ἀπόφασή σας στήν ὑπόθεση Blesgen (ὑπόθεση 75/81), ἔγινε καί πάλι ἐπίκληση τῆς ἀνωτέρω τελευταίας μνημονευομένης ἀποφάσεως γιά νά γίνει δεκτό ὅτι μία νομοθεσία περί τῆς διαθέσεως προϊόντων στό ἐμπόριο, ἀκόμα καί ἄν δέν ἀφορᾶ ἀμέσως τό καθεστώς τῶν εἰσαγωγῶν, δύναται, κατά τίς περιστάσεις, νά ἐπηρεάζει τίς δυνατότητες εἰσαγωγῆς προϊόντων ἄλλων κρατῶν μελῶν. Στήν ὑπόθεση Blesgen, δεχθήκατε τελικά, στήν ἔνατη σκέψη ὡς ἀποφασιστικό τό γεγονός ὅτι ἐπρόκειτο «γιά μιά νομοθετική διάταξη ἡ ὁποία δέν ἀφορᾶ παρά μόνο τήν πώληση πρός ἐπιτόπια κατανάλωση οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν ὑψηλῆς περιεκτικότητος σέ ἀλκοόλη σέ ὅλους τούς προσιτούς στό κοινό χώρους καί ἡ ὁποία δέν ἀφορᾶ τίς ἄλλες μορφές διαθέσεως στό ἐμπόριο τῶν ποτῶν αὐτῶν». Ἕνα τέτοιο μέτρο τό ὁποῖο, ἐπί πλέον, ἐφαρμόζεται ἀδιακρίτως στά ἐθνικά καί στά εἰσαγόμενα προϊόντα, κατά τό ἀνωτέρω χωρίο τῆς ἀποφάσεως, «δέν συνδέεται ... μέ τίς εἰσαγωγές προϊόντων καί, γιά τόν λόγο αὐτό, δέν εἶναι ἱκανό νά παρεμβάλει ἐμπόδια στό ἐμπόριο μεταξύ κρατῶν μελῶν».

Στήν σκέψη 10 τῆς ἀποφάσεως Ἐπιτροπή κατά Ἰρλανδίας (ὑπόθεση 113/80), πού ἔχω ἤδη μνημονεύσει ἐπανειλημμένως, τό Δικαστήριο συνόψισε τήν σχετική του νομολογία κρίνοντας ὅτι «ἐλλείψει κοινῆς κανονιστικῆς ρυθμίσεως τῆς παραγωγῆς καί τῆς θέσεως σέ ἐμπορική κυκλοφορία ἑνός ἐμπορεύματος, ἐναπόκειται στά κράτη μέλη νά ρυθμίζουν κανονιστικῶς, τό καθένα στήν ἐπικράτειά του, ὁτιδήποτε ἀφορᾶ τήν παραγωγή, τήν διανομή καί τήν κατανάλωση τοῦ προϊόντος αὐτοῦ, *ὑπό τόν ὅρο πάντως ὅτι οἱ ἐν λόγω κανονιστικές ρυθμίσεις δέν θέτουν ἐμπόδια ... στό ἐνδοκοινοτικό ἐμπόριο*» καί ὅτι «*τότε μόνον μία ἐθνική κανονιστική ρύθμιση δύναται νά παρεκκλίνει ἀπό τίς ὑποχρεώσεις, οἱ ὁποῖες ἀπορρέουν ἀπό τό ἄρθρο 30, ὅταν εἶναι ἐφαρμοστέα ἀδιακρίτως στά ἐθνικά καί τά εἰσαγόμενα προϊόντα* καί δύναται νά δικαιολογηθεῖ ὡς ἀναγκαία γιά τήν ἱκανοποίηση ἐπιτακτικῶν ἀναγκῶν πού ἀναφέρονται ἰδίως στήν ... προστασία τῶν καταναλωτῶν καί τήν ἐντιμότητα τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν».

Γιά νά ἀναλυθεῖ ἡ παρούσα ὑπόθεση ὑπό τό φῶς τῶν χωρίων τῆς περιλήψεως αὐτῆς τῆς νομολογίας σας τά ὁποῖα ὑπεγράμμισα, ἐρωτᾶται ἄν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψη τῶν περιστάσεων, δύναται νά γίνει λόγος γιά ἔμμεσο ἐμπόδιο στό ἐνδοκοινοτικό ἐμπόριο. Ὅπως ἡ Oosthoek καί ἡ Ἐπιτροπή, ἔχω καί ἐγώ τήν γνώμη ὅτι γι' αὐτό πρόκειται. Ἀπαιτώντας κάποια συνάφεια ἀπό πλευρᾶς καταναλώσεως, ὁ «Wet Beperking Cadeaustelsel» τοῦ 1977 περιορίζει πράγ-

ματι, γιά τά εἰσαγόμενα ἀπό ἄλλα κράτη μέλη προϊόντα, τήν δυνατότητα διεξαγωγῆς ἐνιαίων διαφημιστικῶν ἐπιχειρήσεων-δώρων ὅπως οἱ ἀναφερόμενες στό ἐρώτημα πού σᾶς ὑπεβλήθη καί οἱ ὁποῖες ἐπιτρέπονται σέ διάφορα ἄλλα κράτη μέλη. Λόγω τοῦ προφανοῦς ἐμπορικοῦ ἐνδιαφέροντος πού παρουσιάζει γιά τίς ἐνδιαφερόμενες ἐπιχειρήσεις ἡ ἐνιαία διεξαγωγή μιᾶς τέτοιας διαφημιστικῆς ἐκστρατείας, ἡ ὁποία ἐπιτρέπεται σέ πολλά ἄλλα κράτη μέλη, ἰδίως στό Βέλγιο, παρεμποδίζεται ἐπίσης αἰσθητά ἡ εἰσαγωγή στίς Κάτω Χῶρες τῶν πωλουμένων προϊόντων. Μιά ἀποφασιστική διαφορά σέ σχέση μέ τά πραγματικά περιστατικά πού ἀποτελοῦσαν τό ἱστορικό τῆς διαφορᾶς στήν ὑπόθεση Blesgen νομίζω ὅτι ἔγκειται ἰδίως στό γεγονός ὅτι, στήν ὑπόθεση Oosthoek, ἡ ρύθμιση ἀφορᾶ ὄχι *ἕνα* συγκεκριμένο δίκτυο λιανικῆς πωλήσεως ἀλλά *ὅλα* τά δίκτυα τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου. Σέ περιπτώσεις ἄλλες ἀπό τίς ἐπίδικες ἐν προκειμένω, ἕνας νόμιμος περιορισμός τοῦ συστήματος τῶν δώρων θά παρεμποδίσει ἴσως περισσότερο τίς εἰσαγωγές προϊόντων, ὅταν ὑπάρχει ἕνα δελτίο γιά κάποιο δῶρο στήν συσκευασία τῶν ἐν λόγω προϊόντων πανομοιότυπο γιά ὅλες τίς χῶρες ὅπου πωλοῦνται τά προϊόντα, χωρίς ὅμως νά ἀνταποκρίνεται συγχρόνως στίς διαφορετικές προϋποθέσεις πού προβλέπουν οἱ χῶρες αὐτές.

Γιά νά ἐξαντλήσω τό θέμα, προσθέτω στά ἀνωτέρω ὅτι, σέ μιά περίπτωση ὅπως ἡ προκειμένη, ἡ πέμπτη καί ἡ ἕκτη σκέψη τῆς ἀποφάσεως Dassonville (ὑπόθεση 8/74), ἡ ὄγδοη σκέψη τῆς ἀποφάσεως Cassis de Dijon (ὑπόθεση 120/78) καί ἡ σκέψη 10 τῆς ἀποφάσεως Ἐπιτροπή κατά Ἰρλανδίας (ὑπόθεση 113/80) φαίνονται νά ἀποκλείουν ἀντίθετο συμπέρασμα ἀπό τῆς ὁδηγίας 70/50 τῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς 22ας Δεκεμβρίου 1969 (PB L 13, 1970, σ. 29). Κατά τήν συζήτηση, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἐπιτροπῆς κατέληξε, καί αὐτός, στό συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐν λόγω ὁδηγία δέν δύναται νά ὁδηγήσει ἐν προκειμένω σέ διαφορετικό ἀποτέλεσμα.

3. Οἱ λόγοι πού δικαιολογοῦν τούς νόμιμους περιορισμούς τοῦ συστήματος τῶν δώρων

Ἄν ὑποτεθεῖ ὅτι πρόκειται γιά ἐθνικές ρυθμίσεις πού ἐφαρμόζονται ἀδιακρίτως στά ἐθνικά καί στά εἰσαγόμενα προϊόντα, οἱ περισσότερες ἀπό τίς ἐθνικές ρυθμίσεις στόν τομέα τῶν δώρων δέν δύνανται, κατ' ἀρχήν, νά δικαιολογηθοῦν, σύμφωνα μέ τή σκέψη 10 τῆς ἀποφάσεώς σας στήν ὑπόθεση Ἐπιτροπή κατά Ἰρλανδίας, παρά μόνο ὑπό τήν προϋπόθεση ὅτι ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ ἐν λόγω ἐθνική ρύθμιση ἀνταποκρίνεται σέ «ἐπιτακτικῶν ἀναγκῶν πού ἀναφέρονται ἰδίως στήν ... προστασία τῶν καταναλωτῶν καί τήν ἐντιμότητα τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν».

Ὅπως ὅμως ἀνέφερα ἤδη λεπτομερῶς στήν εἰσαγωγή τῶν προτάσεών μου καί ὅπως προκύπτει ἐπίσης ἀπό τήν αἰτιολογική ἔκθεση τοῦ νόμου καθώς καί ἀπό τίς γραπτές παρατηρήσεις τῆς ὁλλανδικῆς κυβερνήσεως καί τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ δυσχέρεια ἐν προκειμένω ἔγκειται στό ὅτι ἡ ἐπί τοῦ θέματος ὁλλανδική νομοθεσία δέν αἰτιολογήθηκε, μεταξύ ἄλλων, μέ τήν διαφύλαξη τῆς ἐντιμότητος τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, ἀλλά κυρίως μέ τήν προστασία τῶν ἐπιχειρήσεων πού προσφέρουν συνήθως τά δῶρα ἀπό τήν δική τους ποικιλία ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀπαίτηση ὑπάρξεως σχέσεως πρός τήν κατανάλωση πού ἀναφέρεται στό ἐρώτημα τοῦ παραπέμποντος δικαστηρίου, δέν δικαιολογεῖται ἀπό τόν πρῶτο αὐτό ρητό ἀντικειμενικό σκοπό τοῦ νόμου στήν περίπτωση πού, ὅπως ἐν προκειμένω, πρόκειται γιά προϊόντα τά ὁποῖα ἀποτελοῦν ἀκριβῶς μέρος τοῦ συνήθους συνόλου τῆς *ἰδίας* ἐπιχειρήσεως. Ὅπως ἀνέφερα στίς εἰσαγωγικές μου παρατηρήσεις, αὐτή ἡ ἰδιαίτερη προϋπόθεση τῆς ὑπάρξεως σχέσεως πρός τήν κατανάλωση φαίνεται ἐν τούτοις νά δικαιολογεῖται ἀπό τόν πρῶτο αὐτό ρητό ἀντικειμενικό σκοπό τοῦ νόμου καί ὄχι ἀπό τόν δεύτερο ἀντικειμενικό σκοπό, τῆς προστασίας δηλαδή τῶν καταναλωτῶν. Ἄν ἡ ὑπόθεση αὐτή ἀποδειχθεῖ ἀκριβής — στόν ἐθνικό δικαστή ὅμως ἐναπόκειται νά ἀποφασίσει — πρέπει νά ἀπαντήσετε ἀρνη-

τικά στό ἐρώτημα πού σᾶς ὑπεβλήθη, ἄν κρίνετε ὅτι οἱ στόχοι πού δικαιολογοῦν τόν κανόνα πρέπει νά χαρακτηρίζονται κατά τό ἐθνικό δίκαιο.

Τό συμπέρασμα αὐτό δέν δύναται νά ἀπορριφθεῖ ἔστω καί ἄν τό Δικαστήριο εἶναι διατεθειμένο νά προσθέσει, στούς λόγους πού γίνονται δεκτοί ὡς δικαιολογοῦντες τά περιοριστικά ἐπί τοῦ ἐμπορίου ἀποτελέσματα, καί σκέψεις πού ἀφοροῦν τήν «κανονική διεξαγωγή τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν», γιά τίς ὁποῖες γίνεται λόγος ἐν προκειμένω. Ἐκτός τοῦ ὅτι, ἡ ἔννοια αὐτή ἀποτελεῖ δικαιολογία οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἀνεπίτρεπτης σύμφωνα μέ τήν ἀπόφαση στήν ὑπόθεση 7/61 [1], ὅτι ἐπί πλέον ἀπαντᾶται μόνο στίς Κάτω Χῶρες καί, τέλος, ὅτι λόγω τοῦ ἀσαφοῦς της χαρακτῆρος ἐνέχει τόν κίνδυνο ἀπεριόριστης προσφυγῆς σέ ἄλλα μέτρα οἰκονομικῆς πολιτικῆς, περιοριστικά τῶν εἰσαγωγῶν, μέ συνέπειες πού δέν δύνανται νά προβλεφθοῦν στό πλαίσιο τῆς προκειμένης διαδικασίας, δέν νομίζω ὅτι ἡ λύση αὐτή δύναται νά ὁδηγήσει σέ συμπέρασμα διαφορετικό ἀπό ἐκεῖνο πού μόλις ἀνέφερα. Ἀκόμα κι ἄν τό Δικαστήριο δεχθεῖ, κατ' ἀρχήν, αὐτή τήν ἐπέκταση τῶν δικαιολογητικῶν λόγων, ἡ προϋπόθεση τῆς ὑπάρξεως σχέσεως πρός τήν κατανάλωση γιά τά προϊόντα πού περιλαμβάνονται στό σύνολο πού ἐμπορεύεται ἡ ἐπιχείρηση δέν δύναται πάντως νά δικαιολογηθεῖ κατά τόν τρόπο αὐτό, ὅπως ἤδη ἀνέφερα. Ἑπομένως στήν ἀπόφασή σας δέν πρέπει νά λάβετε ὑπ' ὄψη αὐτό τό σκέλος τῆς ἐναλλακτικῆς λύσεως.

Μιά ἄλλη λύση εἶναι ἴσως ὁ προσδιορισμός τῶν δικαιολογητικῶν λόγων ὄχι, κυρίως, μέ ἀναφορά στό ἐθνικό δίκαιο ἀλλά κατά τό κοινοτικό δίκαιο. Νομίζω ὅτι ἡ λύση αὐτή πρέπει νά προτιμηθεῖ καί σέ ἕνα γενικότερο ἐπίπεδο, προκειμένου νά ἀποφευχθεῖ κάθε κατάχρηση τῶν δικαιολογητικῶν λόγων πού δέχεται ἡ νομολογία σας. Δεδομένου ὅτι ἡ περί δώρων νομοθεσία κατατάσσεται, ἰδίως στήν ἐμπεριστατωμένη μελέτη συγκριτικοῦ δικαίου τοῦ Ulmer καί ἄλλων τοῦ 1968 («Les règles relatives à la concurrence déloyale en vigueur dans les États membres des communautés européennes», πρῶτο μέρος, ὁλλανδική ἔκδοση, σ. 196 καί ἑπ.) μεταξύ τῶν περί ἀθεμίτου ἀνταγωνισμοῦ κανόνων, ἡ ρύθμιση αὐτή μπορεῖ νά θεωρηθεῖ, ἀνεξαρτήτως τῶν διαφόρων ἐθνικῶν χαρακτηρισμῶν τῶν στόχων της, ὅτι καλύπτεται, κατ' ἀρχήν, κατά τό κοινοτικό δίκαιο, ἀπό τούς δικαιολογητικούς λόγους πού ἔχει ἤδη δεχθεῖ ἡ νομολογία σας, τῆς διαφυλάξεως δηλαδή τῆς ἐντιμότητος τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καί τῆς προστασίας τῶν καταναλωτῶν. Πάντως, γιά τό συγκεκριμένο ἐρώτημα πού σᾶς ὑπεβλήθη, δέν ἐπιλύει τό πρόβλημα πού προκύπτει ἀπό τό ὅτι, σύμφωνα μέ τόν κανόνα τοῦ εὐλόγου χαρακτῆρος ὁ ὁποῖος διατυπώνεται στήν ἕκτη σκέψη τῆς ἀποφάσεως Dassonville, ὅπως διευκρινίσθη στήν μεταγενέστερη νομολογία σας, δέν ἀρκεῖ μόνο ἕνας ἀντικειμενικός δικαιολογητικός λόγος ὅπως ὁ ἐπίδικος ἐν προκειμένω. Τό συγκεκριμένο μέτρο πού ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι παρεμποδίζει τό ἐμπόριο πρέπει ἐπί πλέον νά εἶναι «εὔλογο» ἤ, γιά νά ἐπαναλάβω τήν ὁρολογία τῆς ἕκτης σκέψεως τῆς ἀποφάσεως Cassis de Dijon, «ἀναγκαῖο» γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ κατ' ἀρχήν δικαιολογημένου σκοποῦ πού ἐπιδιώκει. Σύμφωνα μέ τήν μεταγενέστερη νομολογία σας, πρόκειται, μεταξύ ἄλλων, γιά μιά προϋπόθεση ἀναλογικότητος, σύμφωνα μέ τήν ὁποία τό παρεμποδιστικό ἐπί τοῦ ἐμπορίου ἀποτέλεσμα δέν δύναται νά ὑπερβεῖ τό ἀπολύτως ἀναγκαῖο γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ κατ' ἀρχήν ἐπιτρεπτοῦ σκοποῦ, καθώς καί γιά τήν ὑποχρέωση νά θεωρεῖται ὅτι ἀρκεῖ νά τηροῦνται τά μέτρα τοῦ κράτους ἐξαγωγῆς τά ὁποῖα πρέπει νά θεωροῦνται ὡς ἰσοδύναμα ὑπό τό φῶς τῶν ἐν λόγω

1 — Καίτοι ἡ ἀπόφαση στήν ὑπόθεση 7/61 (Ἐπιτροπή κατά Ἰταλίας, Jurispr. 1961, σ. 671) δέχεται ἁπλῶς ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρός τό ἄρθρο 226, *τό ἄρθρο 36* ἀναφέρεται (ἀποκλειστικά) σέ περιπτώσεις μή οἰκονομικῆς φύσεως ἡ «ratio» τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς, συνεπάγεται, κατά τήν γνώμη μου ὅτι, καί στό πλαίσιο τοῦ «rule of reason» σέ σχέση μέ τό ἄρθρο 30, μόνο οἱ ἐπιτακτικές περιστάσεις γενικοῦ συμφέροντος καί μή οἰκονομικῆς φύσεως δύνανται νά ἔχουν κάποια σημασία. Ἡ εὐρεία νομολογία σας, ἡ σχετική μέ τό «rule of reason», νομίζω ὅτι ἐπιβεβαιώνει τήν ὀρθότητα αὐτοῦ τοῦ συλλογισμοῦ.

σκοπῶν. Ἐν προκειμένω, ἡ πλήρωση τῆς προϋποθέσεως τῆς ἀναλογικότητος νομίζω ὅτι ἀποτελεῖ ἐμπόδιο, γιά τούς ἀνωτέρω ἀναφερομένους λόγους, ἔστω καί ἄν γίνει δεκτή αὐτή ἡ λύση, τό θέμα ὅμως τῆς συγκεκριμένης ἐφαρμογῆς τῆς ἀποφάσεώς σας πρέπει νά ἀφεθεῖ στήν ἐκτίμηση τοῦ ἐθνικοῦ δικαστοῦ.

Ἐπομένως, τό συμπέρασμά μου εἶναι ὅτι καμμία ἀπό τίς ἐναλλακτικές λύσεις πού ἀνέλυσα δέν ἐπιτρέπει σαφή καταφατική ἀπάντηση στό ἐρώτημα πού σᾶς ὑπεβλήθη καί ὅτι ἐπί πλέον, σέ ὅλες τίς λύσεις, πρέπει νά γίνει δεκτή ἡ δυνατότης δικαστικοῦ ἐλέγχου τῆς ἐπίδικης νομοθετικῆς διατάξεως ἐν σχέσει πρός τούς στόχους μιᾶς νομοθεσίας περί δώρων τούς ὁποίους κρίνετε ἐπιτρεπτούς, καί ἐν σχέσει πρός ἄλλα κριτήρια τῆς νομολογίας σας. Περαιτέρω, τό συμπέρασμά μου εἶναι ὅτι ἡ ἀπάντησή σας πρέπει νά θεμελιωθεῖ κατ' ἀρχήν στό τρίτο σκέλος τῆς ἐναλλακτικῆς λύσεως μέ τήν ὁποία ἀσχολήθηκα.

4. Τελικές παρατηρήσεις καί συμπέρασμα

Ἡ ἀνάλυσή μου μέ ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα, ἀφ' ἑνός, ὅτι μιά νομοθεσία περί δώρων, ὅπως ἡ ἐν προκειμένω, εἶναι βεβαίως ἱκανή νά δημιουργήσει ἔμμεσα ἐμπόδια στίς εἰσαγωγές, τά ὁποῖα καθιστοῦν, κατ' ἀρχήν, κατά τήν νομολογία σας, ἐφαρμοστέο τό ἄρθρο 30.

Ἀφ' ἑτέρου, καταλήγω στό συμπέρασμα ὅτι ἡ προϋπόθεση τῆς σχέσεως πρός τήν κατανάλωση, πού ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρο τοῦ ἐρωτήματος τό ὁποῖο σᾶς ὑπεβλήθη, δέν δύναται νά θεωρηθεῖ ὅτι δικαιολογεῖται καθ' ἑαυτή οὔτε βάσει τῶν δικαιολογητικῶν λόγων πού ἔχετε δεχθεῖ στήν νομολογία σας, δηλαδή τήν διαφύλαξη τῆς ἐντιμότητος τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καί τήν προστασία τῶν καταναλωτῶν οὔτε βάσει τῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν τοῦ «Wet Beperking Cadeaustelsel» τοῦ 1977, ἔτσι ὥστε μποροῦμε νά ἀντιπαρέλθουμε τό θέμα ἄν ἡ ἀπαρίθμηση τῶν δικαιολογητικῶν λόγων ὅπως τήν ἔχετε ἀναπτύξει μέχρι στιγμῆς, δύναται νά συμπληρωθεῖ μέ τόν ἀντικειμενικό σκοπό πού συνίσταται στήν ἐξασφάλιση τῆς κανονικῆς διεξαγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά θεμέλια τοῦ νόμου αὐτοῦ.

Περιορίζομαι νά προσθέσω στίς τελικές αὐτές παρατηρήσεις ὅτι ἡ ἀπάντησή σας στό ὑποβληθέν ἐρώτημα δέν δύναται βεβαίως νά ἀναφέρεται εἰδικῶς στόν ὁλλανδικό νόμο καί πολύ περισσότερο στήν συγκεκριμένη περίπτωση πού ὁδήγησε στό ἐρώτημα. Ἡ ἀπάντηση πρέπει νά διατυπωθεῖ κατά τρόπο ἀφηρημένο καί νά ἀποκλείει τίς παραπομπές σέ ὁρισμένα κράτη μέλη ἤ στήν νομοθεσία τους, πού ἀναφέρονται στό ἐρώτημα. Αὐτή ἡ μέθοδος παρέχει, ἀφ' ἑνός, ἕνα ἐπί πλέον ἐπιχείρημα γιά νά υἱοθετηθεῖ ἡ ὁδός τοῦ ὁρισμοῦ τῶν δικαιολογητικῶν λόγων βάσει τοῦ κοινοτικοῦ δικαίου καί ὄχι βάσει τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου. Ἀφ' ἑτέρου, αὐτή ἡ ἀφηρημένη διατύπωση ἐνισχύει τήν ἀνάγκη νά ἀφεθεῖ στόν ἐθνικό δικαστή κάποια ἐλευθερία κατά τήν ἐφαρμογή τῆς ἀπαντήσεώς σας στήν συγκεκριμένη περίπτωση.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω σκέψεων προτείνω νά ἀπαντήσετε στό ἐρώτημα πού σᾶς ὑπεβλήθη, ὡς ἑξῆς:

Ἐλλείψει σχετικῆς κοινοτικῆς κανονιστικῆς ρυθμίσεως, τό ἄρθρο 30 τῆς συνθήκης ΕΟΚ δέν ἀντίκειται σέ νόμιμους περιορισμούς τῶν ἐπιχειρήσεων-

δώρων, τούς ὁποίους τά κράτη μέλη ἐφαρμόζουν ἀδιακρίτως στά ἐθνικά καί στά εἰσαγόμενα προϊόντα καί οἱ ὁποῖοι, ὅταν δέν ἔχουν ἐφαρμογή ἄλλες ἐξαιρέσεις τῆς κατ' ἀρχήν ἀπαγορεύσεως πού προβλέπεται στήν συγκεκριμένη νομοθεσία, ἐξαρτοῦν τήν προσφορά δώρων, πού ἔχει ὡς σκοπό τήν προώθηση τῶν πωλήσεων, ἀπό τήν προϋπόθεση τῆς ὑπάρξεως σχέσεως πρός τήν κατανάλωση μεταξύ τοῦ δώρου καί τοῦ προϊόντος πού ἀποτελεῖ τήν βάση τῆς προσφορᾶς, ἐφ' ὅσον ἡ ἐφαρμογή τῆς προϋποθέσεως αὐτῆς δέν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νά παρεμποδίζει τίς εἰσαγωγές περισσότερο τοῦ μέτρου πού εἶναι ἀναγκαῖο γιά τήν ἐπίτευξη εἴτε τοῦ σκοποῦ τῆς διαφυλάξεως τῆς ἐντιμότητος τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν εἴτε τῆς προστασίας τῶν καταναλωτῶν. Ἄλλοι ἐνδεχόμενοι στόχοι τῆς προϋποθέσεως αὐτῆς δέν πρέπει σέ καμμία περίπτωση, μέ τήν ἐπιφύλαξη τῆς δικαιολογήσεώς τους στό κοινοτικό δίκαιο, νά ὁδηγοῦν σέ ἐμπόδια τῶν εἰσαγωγῶν πού δέν εἶναι ἀναγκαῖα ἐν ὄψει τῶν σκοπῶν αὐτῶν.